

Učiteľské pôsobenie a pedagogické názory Ľudovíta Štúra

(K 170. výročiu narodenia)

Prof. PhDr. JOZEF MÁTEJ, DrSc.,
Filozofická fakulta Univerzity Komenského,
Bratislava

ÚVOD

V úvode tohto príspevku treba povedať, že máme bohatú literatúru o živote a diele Ľudovíta Štúra, významného slovenského politika, spisovateľa, filozofa, žurnalistu, vedca a pedagóga 19. storočia. Z viacerých biografických prác, ktoré vyšli za posledných tridsať rokov, uvedieme aspoň knihy Karola Goláňa „Ľudovít Štúr 1856—1956“ (1956), Jána Juríčka „Ľudovít Štúr“ (1971), Františka Ruttkaya „Ľudovít Štúr“ (1971), Zdenky Sojkovej „Skvitne ešte život“ (1965, 1971) a Jána Hučku „Život a dielo Ľudovíta Štúra“ (1984). Dielu Ľ. Štúra venujú veľkú pozornosť slovenskí historici, literárni historici, jazykovedci, filozofi i žurnalisti. O poznanie Ľudovíta Štúra ako učiteľa, vychovávateľa, pedagóga má najväčšie zásluhy Ľudovít Bakoš (1919—1974) svojimi knihami „Ľudovít Štúr ako vychovávateľ a bojovník za slovenskú školu“ (1957) a „Štúrovci a slovenská škola v prvej polovici 19. storočia“ (1960). Pedagogickým názorom Ľ. Štúra venujú pozornosť vo svojich prácach aj ďalší autori, napr. Juraj Čečetka a Peter Vajcík v „Dejinách školstva a pedagogiky na Slovensku do prvej svetovej vojny“ (1956, 1958), Peter Vajcík v kolektívnom diele „Dejiny českej a slovenskej pedagogiky“ (1976), Štefan Pasiar v „Dejinách výchovy dospelých na Slovensku“ (1975) a Jozef Mátej v „Portrétach slovenských pedagógov a vlasteneckých učiteľov“ (1971).

Napriek tomu, že je dosť literatúry o tejto veľkej osobnosti slovenských dejín, treba českým a slovenským učiteľom, kandidátom učiteľstva, pedagógom, školským a kultúrno-osvetovým pracovníkom pripomínať život a dielo človeka, bez ktorého je nemysliteľná slovenská pokroková minulosť.

V tejto štúdii zameriame našu pozornosť na život a dielo Ľudovíta Štúra, jeho výchovnú prácu na bratislavskom lýceu, na jeho výchovný a školský program, názory na výchovu a vzdelávanie ľudu a význam pre dejiny slovenskej pedagogiky.

Ľudovít Štúr sa narodil 29. októbra 1815 v Uhrovci neďaleko Bánoviec nad Bebravou, kde jeho otec Samuel bol učiteľom. Matka Anna, rodená Michalcová, pochádzala zo živnostníckej rodiny a od svojho vydaja sa venovala práci v domácnosti a výchove detí: Karola, Ľudovíta, Samuela, Karolíny a Jána. Na formovanie osobnosti Ľudovíta okrem rodičov vplývali jeho viacerí učitelia. Po ukončení ľudovej školy v rodisku odišiel v r. 1827 na stredoškolské štúdiá do Rábu, aby si osvojil maďarčinu a nemčinu. Tu si ho obľúbil profesor Leopold Petz, ktorého otec pochádzal zo Skalice, a vychovával ho v láske k Slovanstvu a svojmu národu. V jeseni roku 1829 odišiel Ľudovít na štúdiá do Bratislavy, kde navštevoval evanjelické lýceum. V školských rokoch 1829/30 a 1830/31 absolvoval dvojročný humanistický beh, v rokoch 1831 až 1834 trojročné filozoficko-právnické štúdium a v r. 1834 až 1836 dvojročné teologické štúdium. Počas štúdií sa upevnilo jeho národné a slovanské presvedčenie. Hneď sa pridol k národne uvedomelým slovenským študentom. Jeho profesormi na bratislavskom lýceu boli: Gabriel Kováč-Martiny, ktorý vyučoval prírodné vedy, Matej Ševrlay teológiu, Michal Greguš filozofiu, Viliam Šimko teológiu a domáce dejiny a Gottfried Tobiáš Schrör staroveké dejiny a latinčinu.

Za najlepších odborníkov považovali Kováča-Martinyho a Schröra, ktorého označovali po Matejovi Belovi za najvýznamnejšiu osobnosť v histórii bratislavského lýcea. Z profesorov lýcea považovali za najuvedomelejšieho Slováka Mateja Ševrlaya, ktorý vo svojich prednáškach často hovoril o budúcnosti Slovanov. V škol. roku 1835/36 zvolili Ľudovíta Štúra za miestopredseda Spoločnosti československej. Už pri jej vedení sa prejavil ako talentovaný učiteľ a vychovávateľ. Od začiatku roku 1837 sa vytvorila na bratislavskom lýceu funkcia námestníka profesora reči a literatúry československej. Za námestníka profesora Juraja Palkoviča vymenovali Ľudovíta Štúra. Ak Palkovič prednášal dovtedy gramatiku v latinskom jazyku, Štúr prednášal popri jazyku a literatúre aj históriu a štúdium slovanských rečí a literatúr a jeho pričinením sa stalo hlavným študijným programom členov spoločnosti.

V roku 1837 zakázali študentské spoločnosti na evanjelických školách v Uhorsku. Členovia zakázanej spoločnosti pracovali ďalej pod menom Učenci reči a literatury československé, neskôr v Ústave slovanskom.

V bratislavskom lýceu bolo v tridsiatych rokoch 19. storočia rozšírené racionalistické myslenie. Ľudovít Štúr podobne ako jeho vnímaví spolužiaci živo reagoval na nové myšlienkové prúdy. Jeho svetonázor sa vyvíjal spočiatku pod vplyvom týchto myšlienok. Neskôr vplývali na Štúra a jeho druhov slovanské idey. Pod vplyvom štúdia diel Jána Kollára a Pavla Jozefa Šafárika sa Štúr zoznámil s Herderovými názormi na Slovanov. Veľký vplyv na utváranie Štúrových názorov mal aj básnik Ján Hollý, ktorý idealizoval slovanskú minulosť, ospevoval Veľkú Moravu, čím upevňoval uňho a jeho druhov vieru v životaschopnosť Slovákov a vzbudzoval národné slovenské uvedomenie.

V jeseni roku 1838 odišiel Ľ. Štúr na dvojročné štúdium na univerzitu v Halle. Jeho cieľom bolo čo najlepšie sa pripraviť na povolanie učiteľa reči a litera-

túry československej na bratislavskom lýceu a vytvoril si tak predpoklady pre výchovnú a kultúrno-osvetovú prácu. Popri filológii a histórii študoval dôkladne najmä Hegelovu filozofiu. Táto prenikala prednáškami všetkých disciplín a všetkých profesorov. Hoci si Štúr vážil Hegelov filozofický systém, predsa ho prijímal kriticky. Zaujala ho najmä filozofia objektívneho ducha — filozofia dejín a štátu — a z filozofie absolútneho ducha časť o umení.

Po dvojročnom štúdiu v Nemecku sa vrátil r. 1840 do Bratislavy. Ešte pred návratom domov sa skomplikovala situácia okolo Ústavu reči a literatúry československej a katedry, keď dištriktuálny konvent v júli roku 1840 rokoval pod vplyvom Karola Zayho, ktorého zvolili za generálneho dozorcú evanjelickej cirkvi a jej škôl. Gróf Zay bol predstaviteľom úplnej maďarizácie krajiny.

Konflikt Štúra so Zayom bol začiatkom boja proti Štúrovi. Tento spor vyvrcholil začiatkom októbra roku 1843, kedy zakázali Štúrovi prednášať. Miestny konvent ho na Silvestra r. 1843 pozbavil námestníctva profesúry, lebo vraj bol suplantom svojvoľne proti školským štatútom.

V roku 1843 sa Štúr so svojimi najbližšími priateľmi rozhodol, že uzákonia jednotný spisovný jazyk, ktorého základom bude stredoslovenské nárečie. Súčasne začal pracovať na dielach „Nárečie slovenské alebo potreba písania v tomto nárečí“ a „Náuka reči slovenskej“. (Obe vyšli r. 1846.)

Spolu s Michalom Miloslavom Hodžom a Jozefom Miloslavom Hurbanom založili roku 1844 v Liptovskom Mikuláši spolok „Tatrín“ a o rok neskôr, roku 1845, začali vychádzať „Slovenské národné noviny“ s prílohou „Orol tatranský“.

Svoje protifeudálne názory a školské požiadavky tlmočil Štúr od roku 1847 nielen v Slovenských národných novinách, ale aj ako poslanec mesta Zvolen i živým slovom na pôde uhorského snemu v Bratislave.

Ľudovít Štúr zohral vedúcu úlohu v slovenskej buržoáznej revolúcii r. 1848 a v príprave na Slovanský zjazd v Prahe. Po neúspechu revolúcie sa utiahol do Modry, kde sa venoval vedeckej a literárnej činnosti a vychovával deti svojho nebohého brata Karola. V roku 1853 vyšli jeho „Spevy a piesne“ a „O národných písních a pověstech plemen slovanských“. V Modre napísal nemecký spis „Das Slawenthum und die Welt der Zukunft“ (Slovanstvo a svet budúcnosti), ktorý vyšiel tlačou po jeho smrti v ruskom jazyku pod názvom „Slavjanstvo i mir budúšago“ (Moskva 1867) a na základe nemeckého rukopisu ho vydal v origináli s kritickými poznámkami a úvodom Josef Jirásek (Bratislava 1931).

Po nešťastnej poľovačke pred Vianocami roku 1855, keď sa Štúr postrelil pri páde a vo veku 40 rokov a tri mesiace neskôršie 12. januára 1856 zomrel. Pochovali ho na modranskom cintoríne.¹⁾

VÝCHOVNÁ PRÁCA ĽUDOVÍTA ŠTÚRA NA BRATISLAVSKOM LÝCEU

Cieľ výchovnej práce v Spoločnosti česko-slovanskej a Ústave slovanskom videl Štúr v národnom uvedomovaní mládeže, v jej získaní pre obetavú národ-

nú prácu, pre vzdelávanie, odbornú prípravu, a v mravnej výchove mládeže. Cesta k tomuto cieľu viedla cez výchovu a lásku k materinskému jazyku, usilovné štúdium materinského jazyka, národných a slovanských dejín a literatúry a národnej kultúry vôbec. Za hlavnú úlohu pri výchovnej práci pokladal vzbudiť lásku k materinskému jazyku, k národu a Slovanstvu. Takto chcel vzbudiť záujem mládeže o národné, kultúrno-politické a ekonomické otázky a potom určovať ďalšie výchovné ciele.

V polovici tridsiatych rokov 19. storočia sa stabilizovala organizácia práce v Spoločnosti česko-slovanskej. Praktické hodiny boli dvakrát týždenne. Prvou časťou programu bolo prednášanie voľne vybraných básnických alebo prozaických diel, druhou časťou bolo čítanie vlastných písomných prác, ktoré študenti týždeň vopred odovzdali, spolu s čítaním posudkov a diskusiou. Teoretické hodiny tvorili prednášky miestopredseda z materinského jazyka a iných slovanských jazykov, zo slovanských dejín a literatúry. Štúr sa usiloval získať za členov spoločnosti čo najviac študentov, aby jeho výchovné pôsobenie malo väčší vplyv.

Ludovít Štúr kládol dôraz na vysokú organizačnú úroveň práce, na poriadok a dôslednosť v plnení povinností. Rozhodujúci bol však obsah práce a k nemu správne volené výchovné metódy a prostriedky.

Ludovít Bakoš vidí veľkosť „Štúrovej osobnosti aj ako vychovávateľa... v tom, že svoj výchovný program a ciele oprel o naliehavé spoločenské potreby, o národný vývin a uviedol ich s nimi do súladu. Tým sa tiež stalo, že jeho pôsobenie prerástlo úzky rámec bratislavskej spoločnosti a ústavu, že ten istý program, uskutočňovaný formami a prostriedkami bratislavskej spoločnosti a ústavu, zaujal slovenskú mládež aj na ostatných ústavoch a že sám Štúr so svojimi druhmi a žiakmi mohol takým rozhodujúcim spôsobom zasiahnuť do slovenského národného a spoločenského vývinu.“²⁾

Štúr kládol veľký dôraz na prácu v prospech celku, národa. Uprednostňoval ju pre prácu v prospech jednotlivca, individua. Aj pri výchove zdôrazňoval prvenstvo obetovať sa pre národ, pre spoločnosť. Pripomínal, že láska k národu nesmie byť slepá. Chápal ju v duchu Herderovho a Kollárovho humanizmu ako nevyhnutný predpoklad lásky k ľudstvu. Vysoké mravné zásady prenikajú viaceré Štúrove práce, najviac však dielo „Slovanstvo a svet budúcnosti“.

Jeho myšlienky o láske k národu neboli len prázdnu proklamáciou, holými slovami. On sa usiloval slová pretvárať v činy. Pri mravnej výchove pripisoval veľký význam osobnému príkladu. Ako zdôrazňuje veľký znalec diela Ľ. Štúra, významný slovenský pedagóg Ľudovít Bakoš, „Štúrove mravné zásady, pracovné nadšenie, obetovanie osobného šťastia za národné záujmy boli mocnou výchovnou silou, ktorá podmanivo pôsobila na mládež.“³⁾

Štúr rozvíjal svoju výchovnú prácu na národnom a slovanskom programe, vychádzajúc z mravných princípov Herderovho a Kollárovho humanizmu. Svojmu výchovnému programu dal konkrétny obsah a hľadal spôsoby, ako ho uskutočňovať. Za hlavný prostriedok považoval kultúrno-osvetovú prácu, na ktorú sa mala národne uvedomeľá slovenská mládež pripravovať počas svojho štúdia. Rozhodujúcu úlohu v rozvoji národnej vzdelanosti videl vo výchove národne uvedomelej inteligencie.

V čase svojho učiteľského pôsobenia pokladal Štúr za najdôležitejší prostriedok pre šírenie národnej osvety a uvedomenia literatúru, knihy a knižnice. Pomocou nich sa dozvie pracujúci človek, pravda, ak vie čítať, o národných záležitostiach a národne sa prebudí. Za ďalší dôležitý prostriedok na upevňovanie vzájomnosti medzi slovenskými národovcami považoval i dopisovanie, korešpondenciu medzi mládežou a pospolitým ľudom.

Ľudovít Štúr zdôrazňoval pri výchove mládeže svedomitú prípravu do života, seriózne štúdium, získanie hlbokých a trvalých vedomostí. Ako človek vzdelaný vo filozofii, pedagogike a psychológii, ale aj v iných vedách, uvedomoval si vážne potrebu získať dôkladné vzdelanie. Veľmi dobre vedel, že tomu v prvom rade napomáha ovládanie materinského jazyka. Štúr a jeho druhovia považovali materinskú reč za prostriedok, ktorým sa dá najlepšie pôsobiť na rozum a city svojich rodákov. Pripisovali jej mravný význam, tvrdiac, že len pomocou nej sa dajú napraviť chyby, odstrániť krivdy a nespravodlivosti a vrátiť ľuďom šťastie a spokojnosť.

Podobne ako Štúr aj jeho druhovia spájali myšlienku národnú s myšlienkou slovanskou, aj štúdium materinského jazyka — slovenčiny — spájali so štúdiom slovanských rečí. Podľa ich názoru znalosť slovanských rečí podmieňovala zjednotenie Slovanov.

Štúr dosahoval pri výchove mládeže také veľké úspechy preto, že ju spájal s akutálnymi národnými úlohami, so životom. Svojich žiakov učil, aby štúdium v škole považovali za prípravu pre život. V Česko-slovanskej spoločnosti a Ústave slovanskom preberal s mládežou aktuálne politické a kultúrne udalosti, či už z domova, alebo zo slovanského sveta.

Ďalším dôležitým výchovným prostriedkom bolo cestovanie študentov bratislavského lýcea po Slovensku a po slovanských krajinách. Cestovaním mali mládenci poznávať nielen pre nich neznáme kraje, ale najmä pospolitý ľud, jeho reč, mravy, zvyky, ľudové umenie. Popri vzdelávacom poznaní mali tieto cesty i veľký politický význam. Študenti mali na nich získavať pre slovenské národné záležitosti prívržencov, spojiť ich s ústavom, prebúdať medzi Slovákmi národného ducha.

Podľa tradícií starších študentských spoločností na lýceu Štúr organizoval so študentami výlety, vychádzky a zábavy s výchovnými cieľmi. Najznámejší je výlet na Devín 24. apríla 1836. Vtedy so skupinou najvernejších študentov vystúpil na zrúcaniny staroslávneho symbolu Slovanstva, kde sa hovorilo o zašlej sláve Slovanov, ale aj o ich budúcnosti. Nadšení mladí štúrovcia tu recitovali, spievali, rečnili a prijímali slovanské mená (napr. Ľudovít Štúr prijal meno Velislav, Jozef Hurban meno Miloslav, August Škultéty meno Horislav, Benjamín Červenák meno Pravoslav, Timotheus Cochius pretlmočil svoje meno na Ctiboh Zoch atď.).

Ľudovít Bakoš v uvádzanej knihe o Ľ. Štúrovi píše, že Štúrovi súčasníci vysoko pozitívne hodnotili veľký výchovný význam jeho prednášok, najmä po návrate zo štúdia na hallskej univerzite. Tematika jeho prednášok bola široká: všeobecné dejiny, slovanské dejiny, estetika, slovanská poézia, všeobecná a slovanská jazykoveda atď. Štúrovi prednášky vychádzali z bohatého fakto-

vého materiálu, z Hegelovej dialektiky a svojím obsahom priťahovali poslucháčov, vzbudzovali u študentov záujem o vedu.⁴⁾

VÝCHOVNÝ A ŠKOLSKÝ PROGRAM LUDOVÍTA ŠTÚRA

Neoddeliteľnou súčasťou Štúrovho pokrokového a demokratického politického programu sú jeho pedagogické názory a jeho školský a osvetový program.

Štúr a jeho druhovia si jasne uvedomovali, že rozšírenie ich politického a kultúrno-osvetového programu medzi pospolitý ľud, jeho získanie preň a stotožnenie sa s ním je dosiahnuteľné len pomocou novín. Slovenská mládež si chcela slovenské noviny založiť už v tridsiatych rokoch minulého storočia. Túto myšlienku sa podarilo realizovať až Ľudovítovi Štúrovi, ktorý dostal od panovníka 15. januára 1845 povolenie vydávať Slovenské národné noviny (SNN) s prílohou Orol tatranský (OT). Založením SNN sa vytvorili pre Štúra a jeho spolupracovníkov predpoklady pre rozvoj politickej a kultúrno-osvetovej práce medzi pospolitým ľudom na širokom základe.

Štúr rozvinul v SNN bohatý politický a hospodársky program, ktorý vychádzal zo záujmov mladej buržoázie. V jeho kultúrno-osvetovom a školskom programe boli na poprednom mieste otázky slovenského jazyka. Kodifikovanie slovenského spisovného jazyka bolo významným politickým činom Ľ. Štúra. Vytvoril ním predpoklady pre zjednotenie slovenskej inteligencie a jej zblíženie s ľudom.

Podľa Ľ. Bakoša vydávanie Štúrových SSN znamená aj novú etapu v boji za slovenskú školu.⁵⁾ Štúr v nich podchytil iniciatívu slovenských učiteľov o lepšie metódy výchovy a vyučovania, o materiálne vybavenie slovenských škôl atď. Do SNN prispievali článkami z inteligencie aj neučitelia, ktorí mali záujem o otázky školstva a výchovy.

Pokrokové názory štúrovcov sa odrážajú v požiadavkách na vzdelanie ľudu. Odôvodňovali ich nielen politickými a ekonomickými, ale aj mravnými motívmi. Vzdelanie sa spája s vyššou mravnosťou, nevzdelanosť je príčinou mravných priestupkov.

SNN venovali veľkú pozornosť materinskej reči ako vyučovaciemu jazyku v národných a vyšších školách. Vyučovanie slovenských detí v maďarčine považovali za neučelné, lebo žiaci si neosvoja skoro nijaké vedomosti. Kritizovali surové vyučovacie metódy, ktoré používali učitelia pri vyučovaní slovenských žiakov cudzím rečiam.

Obsah vyučovania, úroveň výsledkov výchovno-vzdelávacej práce vo veľkej miere negatívne ovplyvňovali učebnice. Bol ich nedostatok a v jednej škole sa preto používali viaceré učebnice, aj staré, ktoré nevyhovovali ani z obsahovej, ani z metodickej stránky. SNN a OT vyzývali schopných učiteľov, aby napísali nové, vyhovujúce učebnice pre ľudové a meštianske školy.

V Štúrových SNN a OT boli aj články o učiteľovi, jeho spoločenskom postavení a vzdelaní. Autori žiadali pre výchovu slovenských učiteľov zriaďovať učiteľské ústavy (semeniská), v ktorých by sa kandidáti učiteľstva vychovávali v národnom duchu. Kritizovalo sa, že učitelia musia pre

obec a cirkev vykonávať rozličné ponižujúce práce, ktoré robia len z existenčných pohnútok.

V SNN sa vyslovila aj požiadavka výchovnej starostlivosti o dievčatá, zriaďovania dievčenských škôl. Prizvukuje sa, že matka je prvou vychovateľkou detí a od včasného detstva má vychovávať svojich synov a dcéry k láske k národu a materinskej reči.

Štúr a jeho druhovia pociťovali, že pre úspešný rozvoj priemyslu a obchodu na Slovensku, pre jeho všestranné povznesenie sú potrebné priemyselné školy. Za týmto účelom napísal L. Štúr aj článok „Priemyselná škola“. Podľa neho cieľom tejto školy „by bol priemyselníkov pre naše kraje vzdelávať, ich s pokrokami remesiel a priemyslu napospol oboznámiť, spôsobiť, ako sa výrobky priemyselné ľahšie, dokonalejšie zhotovovať môžu, vyučiť ich s tými silami, ktoré ku svojim priemyselným podujatiam by mohli zoznámiť, či im takrečeno do sveta otvoriť a potom i druhé pre život potrebné znalosti a vlastenecké i ľudské vzdelanie medzi nimi rozširovať...“ Obsah vyučovania v tejto priemyselnej škole by tvorili predmety: strojnictvo, chémia, fyzika, prírodopis, počty, zemepis Uhorska a Európy, história a náboženstvo. Táto škola by musela byť slovenská. Štúr v tomto článku sa pýta, odkiaľ sa vezmú peniaze na založenie a vydržiavanie slovenskej priemyselnej školy. Hneď aj odpovedá, že je to vec celého národa, ktorý je povinný zozbierať na ňu finančné prostriedky. Pomôcť by mali predovšetkým cechy. Zbytočné peniaze treba rozumne využiť v prospech celku, vzdelanie ľudu a nie na stále hostiny a pijatiky. Okrem cechov by mali pomôcť „nielen milovníci národa nášho, lež i všetci naši krajanovia... Keď chce mať národ, aby mu i v druhom ohľade lepšie bolo, aby sa v dobromajetnosti vzdmáhal, aby sa vzdelával, musí podporovať všelijaké ústavy, priemyselné, literárne atď., atď.“ Za sídlo tejto školy by najlepšie vyhovovala Banská Štiavnica.

Štúr v tomto článku spomína, že v Pešti je už takáto škola, ale v nej sa vyučuje po maďarsky. Aj bratia Česi si založili priemyselnú školu, v ktorej sa vyučuje po česky.

Ľudovít Štúr považoval za najdôležitejšiu hospodársko-spoločenskú otázku zrušenie urbára, v ktorom videl najväčšiu prekážku pre rozvoj nového života pre pospolitý ľud. V článkoch v SNN a v prejavoch v uhorskom sneme odhodlane vystupoval proti urbárskym povinnostiam. V urbári videl hlavnú príčinu hmotnej biedy ľudu, zaostávanie priemyslu, remesiel a vzdelania. Bez odstránenia urbára sa nedá zlepšiť úroveň škôl, výchovnovzdelávacej práce, zlepšenie dochádzky detí do škôl, vzdelávanie ľudu pomocou kultúrno-osvetových zariadení. S požiadavkami zrušiť urbár vyslovil súčasne aj požiadavku demokratizácie verejného života, zrovnoprávnenie všetkých občanov, aby mali nielen rovnaké povinnosti, ale i práva.

V SNN venovala sa veľká pozornosť poučeniu ľudu o lepšom obrábaní pôdy, pestovaní poľnohospodárskych plodín, zavádzaniu nových techník a skúseností do remesiel. Pre zmiernenie biedy a hladu odporúčali sa zriaďovať sýpky, zakladať pokladnice, spolky miernosti a nedeľné školy.

Štúr pripisoval významnú vzdelávaciu a národno-uedomovacu úlohu nedeľným školám. Ich program načrtol v článku „Nedeľné školy“,⁷⁾

v ktorom píše, že tieto školy vznikli koncom 18. storočia a ich cieľom je poskytnúť ľuďom, ktorí v svojom detstve a mladosti nemali možnosť navštevovať školy, alebo, ak sa niečo naučili, časom to zabudli, základné vedomosti potrebné pre život. Do týchto škôl môžu chodiť mladší i starší, ktorí sa chcú učiť, „lebo dlhé je umenie, ale život krátky“. Aj na Slovensku sa začali zakladať nedeľné školy, hoci bez zákonného základu. Spočiatku boli ponechané na horlivosť, usilovnosť a ochotu slovenských národovcov. Zakladanie a vedenie nedeľných škôl bolo na starosti učiteľov a farárov. Nedeľné školy sa rozdeľovali na dva stupne: nižší a vyšší. V nižšej nedeľnej škole sa vyučovali tieto predmety: čítanie, písanie, počty a náboženstvo. Vo vyššej nedeľnej škole boli obsahom vyučovania: cvičenie a písanie v materinskej reči, vyššie počty, fyzika, prírodopis, všeobecné dejiny a dejiny Uhorska, zemepis, niečo z práva, niečo z hospodárstva, obchodu a zábavné a poučné rozprávky. V týchto školách sa malo vyučovať v nedeľu po ukončení bohoslužieb. V čase vyučovania sa nedovoľovali schôdzky občanov v krčmách a na uliciach.

S nedeľnými školami sa mali zakladať aj knižnice a pri nedeľných školách sa mal ľud pripravovať pre spolky miernosti.

Ludovít Štúr videl veľký úžitok zo zakladania a existencie nedeľných škôl a knižníc. Vyslovil presvedčenie, že za príkladom zakladania nedeľných škôl v Nitrianskej, Trenčianskej a ďalších župách pôjdu aj ďalšie obce a šľachetní ľudia. Za túto prácu nedostanú nijakú odmenu. Najlepšou odmenou im bude vlastné uspokojenie, vedomie dobre vykonanej práce a uznanie od dobrých ľudí.

Štúr sa vyslovil kriticky o jednostrannej voľbe štúdia slovenskej mládeže, ktorá v tom čase mala zväčša záujem o štúdium teológie. Malý bol záujem o štúdium medicíny, práva, prírodných a technických vied a učiteľstva. Jasne, zrozumiteľne to napísal v článku „Dôležitosť volenia rozličného stavu pre nás“,⁸⁾ v ktorom vyslovil názor, že „život je rozmanitý, má tie najrozličnejšie potreby, ktorým keď sa zadosť neurobí, zakrpatieva a ľud na duchu i na tele schudobnieva a upadá. V živote treba hospodárstva, roľníctva, remesiel, obchodu, známostí technických, umení, náuk rozličných vrstiev...“ V tomto článku vyzýval mládež do štúdia spomínaných disciplín týmito slovami: „Kto teda cítiš v sebe spôsobnosť k technike a rád sa zaoberáš prípravami strojovými, daj sa na techniku, kto zábavu máš v spytovaní prírody, strojby tela ľudského, daj sa na lekárstvo, kto rád brániš práva spolublžných, máš výrečnosť a trúfaš sa hodne poprobovať so svetom, daj sa na práva, kto rád obcuješ s mládežou a máš chuť nazrieť hlboko do vnútorností náuk a vied, posväť sa stavu vyučovateľskému... Treba len mať hlavne vôľu dobrú a dôveru k sebe a silám svojim...“

Povinnosťou je teda našou oddávať sa rozličným zamestnaniam, pripraviť sa zadosť k urobeniu všakových potrebných v živote, povyberať si rozličné vrstvy náuk, vied a známostí...

S chuťou do práce, drahá naša mládež slovenská, so silou do práce, vy nádejné puky života nášho!“ (Podč. J. M.)

Štúr sa nespoliehal len na svoje bojovné a smelé články v SNN a OT, v ktorých vyslovoval požiadavky pre svoj národ, ale predložil súhrne tieto požia-

davky uhorskému snemu. Urobil tak v článku „Naše nádeje a žiadosti k nastávajúcemu snemu“.⁹) Medzi týmito požiadavkami na prvom mieste uvádza školy s vyučovacím jazykom materinským. So svojou prísllovečnou otvorenosťou napísal: „Zle národu, keď sa o jeho vyučovanie málo dbá, keď alebo nemá dostatočných škôl, alebo sú jeho školy v neporiadku, horšie ale sto ráz národu tomu, ktorý sa v školách svojich v jemu neznámej reči vyučuje, bo sa tu z predsavzatia národ do hlúposti, mravnej i telesnej zapustenosti pohruzuje...“ Tieto slová nám pripomínajú známe Komenského požiadavky na šťastný národ, jeho školy, v ktorých sa má vyučovať v materinskom jazyku.

L. Štúr žiadal zakladanie národných slovenských škôl, v ktorých by sa žiaci vyučovali po slovensky. V zmiešaných obciach, kde žijú deti rozličných národností, majú sa ustanoviť učitelia, ktorí ovládajú užívané reči a všetky predmety budú vyučovať v každej reči. V učiteľských semeniskách (školách pripravujúcich učiteľov pre národné školy) v slovenských krajoch má sa vyučovať v materinskej reči, aby sa budúci učitelia naučili v nej myslieť, hovoriť, čítať a písať. Vo vyšších školách v slovenských krajoch sa malo vyučovať po slovensky náboženstvo, mravná výchova a slovenský jazyk, aby sa vzdelanci neodcudzili svojmu národu. Ovládanie materinského jazyka žiada aj v úradoch. Farár, lekár, právnik, zememerač, skoro každý má do činenia so slovenským ľudom. Keď sa s ním nevie dohovoriť, svoj úrad zastáva hocijako. Štúr nakoniec žiadal, aby sa slovenčina vyučovala nielen v učiteľských semeniskách, ktoré pripravujú slovenskú mládež na učiteľské povolanie, ale aby sa prednášala aj na peštianskej univerzite.

Tieto Štúrove požiadavky obsahovali maximálny program na školskom úseku, o ktorý sa snažila slovenská inteligencia v štyridsiatich rokoch 19. storočia. S radikálnejšími požiadavkami vystúpili predstavitelia slovenského národa len v mikulášskych Žiadostiach slovenského národa z 10. mája 1848, na tvorbe ktorých mal významný podiel aj Ľudovít Štúr.

NÁZORY ĽUDOVÍTA ŠTÚRA NA VÝCHOVU A VZDELÁVANIE ĽUDU

Štúr zdôrazňoval povinnosť štátu o výchovu a vzdelávanie ľudu. Porovnával situáciu v Európe so stavom v Uhorsku a uviedol, že v Prusku je osemročná povinná školská dochádzka (od 6. do 14. roku). V Uhorsku, najmä v jeho severnej časti — Slovensku, bol v tomto čase neutešený stav. V článku „Ľud náš obecný, jeho vyučovanie“¹⁰⁾ napísal: „... mnoho je u nás ešte takých, ktorí čítať nevedia, ako ešte viacej takých, ktorí písať neznajú, a od týchto ešte viacej takých, čo ani tie najpotrebnejšie známosti, známost počtov, známost malú o vlasti atď., atď. nemajú. Stadiaľ prichodí vo veľkej ešte čiastke panujúca u nášho ľudu surovosť, oddávanie sa všelijakým výstupkom a najmä hovädskému pijanstvu, ktoré už temer celý náš ľud napospol zaujalo, málováženie si všelijakých dobrých výstrah a napomenutí atď. Mnoho ľudu ešte u nás do žiadnych škôl nechodilo a tí, ktorí chodili, akože to vybavili a čo najviac so sebou odniesli? Chodenie do školy detí obecného ľudu u nás málo trvá, dva, najviac po tri roky, ale i to len v zime, skadiaľ u nás

už aj do obyčaja prišlo hovoriť „chodil dve zimy do školy“ miesto dva roky.

Štúr spomínal, že uhorský snem nedávno prerokúval návrh zákona o šesť-ročnej povinnej školskej dochádzke, čo sa však nerealizovalo. (Zo štúdia dejín nášho školstva vieme, že v Uhorsku sa uskutočnila šesťročná povinná školská dochádzka až podľa zák. čl. XXXVIII z roku 1868, to znamená dvanásť rokov po smrti L. Štúra, a trvala až do vydania tzv. Malého školského zákona z r. 1922 v predmníchovskej Československej republike. Na Slovensku sa začala uskutočňovať povinná osemročná školská dochádzka až od škol. roku 1927/28. — Pozn. J. M.)

Pri rozboře príčin, pre ktoré bol neutešený stav vo vyučovaní slovenských detí v školách, Štúr uviedol popri nezájme štátu aj hlboko zakorenený nezáujem u rodičov žiakov. Títo sami sú nevzdelaní a myslia si, že aj takto sa dá žiť, nenaliehajú na svoje deti, aby sa učili a vzdelávali. Radšej ich využívajú pri poľných prácach, či k paseniu dobytku a hydiny. V oboch prípadoch konajú nesprávne, lebo nedospelé deti zapriahajú do ťažkých prác, čím brzdia ich telesný rozvoj a zanedbávajú ich duševný vývin.

Štúr považoval za ďalší vážny nedostatok skutočnosť, že na Slovensku je veľa kopaníc, lazov, ďaleko vzdialených od hlavných dedín, čo znemožňuje najmä deťom v zimnom období riadnu dochádzku do školy. Ľud na týchto „zapadákovoch“ je surový, priechny, poverčivý, duchovne veľmi zaostalý.

Ľudovít Štúr nebol spokojný ani s tým, že veľký vplyv na školu a učiteľov mala cirkev. Deti chodili do školy zväčša cez zimné mesiace. Na tie pripadalo v cirkevných školách pre učiteľov veľa povinností, ktoré ich odvádzali od hlavnej činnosti — vyučovania a výchovy. Cirkevní učitelia pred Vianocami piekli oblátky, žiaci sa učili recitovať patričné veršičky, potom roznášali po dedinách a priľahlých kopaniciach či lazoch oblátky. Cirkevní učitelia mali za túto nedôstojnú prácu od svojich cirkevníkov určitú odmenu, či už v peňazoch, alebo v naturáliách.

Štúr robil za súčasný stav vyučovania zodpovednú chudobu slovenského ľudu. Táto chudoba vyplývala z jeho hospodársko-spoločenského postavenia ve feudálnom Uhorsku, z jeho vykorisťovania pánmi.

Pedagogické názory Ľudovíta Štúra prenikajú myšlienky demokratizácie vzdelania a osvety ľudu. Veľmi presvedčivo sú vyslovené najmä v článku „Vzdelanosť a osveta“¹¹⁾, v ktorom okrem iného napísal: „Stoletie naše volá sa stoeťím osvety a vzdelanosti; všetko sa po osvete domáha, na ňu hľadá a za ňou je takrečeno upriamené. Vyznať sa musí, že vzdelanosť a osveta teraz všade do všetkých strán i tých najtemnejších bývalých kútov prerážať a prenikať počína a pole jej navidomoči s každým dňom sa rozširuje a rozmáha. Vo veku našom všetci sa na tom znášajú, že osveta a vzdelanosť je nevyhnutne potrebná, že každému má byť prístupná, že ona obciam, spoločnostiam väčším-menším a každému, komukoľvek nevýslovný osoh donáša, o tom, ako hovoríme, je teraz medzi všetkými jeden hlas...“ Osveta a vzdelanosť by bola mŕtva, keby ostala len v knihách.

Štúr prizvukuje, že osveta a vzdelanosť učí, že má k nej prístup každý človek, každému sa má rovnako poskytovať právo a spravodlivosť, nie podľa stavu a rodu. Osveta a vzdelanosť učí, že každý človek podľa svojich schopností,

nadania a zásluh dostane odmenu, že čím je vzdelanejší národ, tým sa mu lepšie darí, že práca a rozum sa bohato odmení.

Sympatický je veľký optimizmus L. Štúra, jeho viera v moc vzdelania a osvety. Tieto myšlienky majú hlboko pokrokový obsah, je v nich obsiahnutý jeho svetonázor, v ktorom sa syntetizujú demokratické, humanistické názory, vychádzajúce z Komenského, z osvietenskej filozofie, ale aj z poznania histórie svojho národa a jeho súčasného postavenia v odumierajúcej feudálnej a rodiacej sa kapitalistickej spoločnosti.

Aj v tomto článku uvažuje Štúr o tom, ako sa rozširuje osveta a vzdelanosť medzi ľud. Na prvom mieste zdôrazňuje význam dobrých škôl a dobrých učiteľov.

VÝZNAM ĽUDOVÍTA ŠTÚRA PRE DEJINY SLOVENSKEJ PEDAGOGIKY

Z uvedeného vyplýva, že Ľudovít Štúr má významné miesto v dejinách slovenskej pedagogiky. Je to osobnosť, s akou sa veľmi zriedkavo stretávame v histórii slovenského pedagogického myslenia. Vyrastal v učiteľskej rodine, mal vynikajúcich učiteľov, pred sebou krásne vzory ušľachtilosti a múdrosti. Aj dôkladné poznanie histórie, jej pokrokových osobností, najmä zo slovenskej minulosti, pozitívne vplývalo na formovanie jeho záujmu o učiteľské povolanie. Predsavzal si, že sa stane učiteľom, vychovávateľom slovenskej mládeže a bude ju pripravovať pre život a prácu v spoločnosti lepšej, spravodlivejšej. Odumierajúca feudálna spoločnosť v Uhorsku bola brzdou ďalšieho napredovania pracujúceho ľudu, z radov ktorého vyšiel aj sám L. Štúr. Bolo treba odstrániť poddanstvo, pliahu pospolitého ľudu, a nastoliť pokrokovejšie spoločensko-politické zriadenie. Štúr si dobre uvedomoval už vo svojej mladosti, že tu môže významne pomôcť dobrá škola a výchova v národnom, slovenskom a slovanskom duchu a vyučovanie detí v materinskom jazyku. Pre túto prácu bolo treba pripraviť množstvo ľudí, ktorí by boli schopní a ochotní plniť veľké úlohy vytýčené Štúrom. Na túto prácu pripravoval predovšetkým svojich usilovných a oddaných žiakov v bratislavskom lýceu. Pri výchove pospolitého ľudu mu vydatne pomáhali najmä jeho články v Slovenských národných novinách. Aj jeho poslanecká činnosť v uhorskom sneme podporovala jeho politický, výchovný a kultúroosvetový program. Nielen praktická výchovnovzdelávacia činnosť v škole, ale aj smelé požiadavky v oblasti školstva, výchovy a vyučovania svedčia o mimoriadnom pedagogickom a organizačnom talente Ľudovíta Štúra. Jeho záslužná pedagogická činnosť a pokrokové pedagogické názory si zaslúžia, aby sme ich pozorne a tvorivo študovali a čerpali z nich podnety pre výchovu a vzdelávanie školskej mládeže i dospelých v našej socialistickej spoločnosti.

LITERATÚRA A PRAMENE

¹⁾ Podrobný životopis L. Štúra napísal jeho blízky spolupracovník a priateľ Jozef Miloslav Hurban pod názvom „*Ľudovít Štúr*“ a uverejňoval ho na pokračovanie v Slovenských pohľadoch v rokoch 1881 — 1884. Tento životopis bol v skrátenej podo-

be publikovaný aj v knihe J. M. Hurbana „*Obrazy zo života*“, Bratislava 1956, s. 245—299. Údaje k tejto časti našej štúdie čerpáme okrem Hurbanovej práce najmä z týchto kníh: Bakoš, Ľudovít: *Ľudovít Štúr ako vychovávateľ a bojovník za slovenskú školu*, Bratislava 1957, Goláň, Karol: *Ľudovít Štúr*, Bratislava 1956, Hučko, Ján: *Život a dielo Ľudovíta Štúra*, Bratislava 1984, Juríček, Ján: *Ľudovít Štúr*, Bratislava 1971, Sojková, Zdenka: *Skvitne ešte život*, Bratislava 1971 a Mátej, Jozef: *Portréty slovenských pedagógov a vlasteneckých učiteľov*, Bratislava 1977.

²⁾ *Ľudovít Štúr ako vychovávateľ a bojovník za slovenskú školu*. Bratislava 1957, s. 75.

³⁾ Tamtiež, s. 76.

⁴⁾ Tamtiež, s. 96.

⁵⁾ Tamtiež, s. 112 a nasl.

⁶⁾ Slovenské národné noviny, 1846, č. 147.

⁷⁾ Slovenské národné noviny, 1845, č. 5—6.

⁸⁾ Slovenské národné noviny, 1846, č. 94—96.

⁹⁾ Slovenské národné noviny, 1847, č. 225—232.

¹⁰⁾ Slovenské národné noviny, 1845, č. 2.

¹¹⁾ Slovenské národné noviny, 1846, č. 74—77.

ЙОЗЕФ МАТЕЙ

УЧИТЕЛЬСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ВЗГЛЯДЫ ЛЮДОВИТА ШТУРА

В своем очерке автор описывает учительскую деятельность и педагогические взгляды Людовита Штура (29. 10. 1815—12. 1. 1856), выдающегося словацкого политика, писателя, философа, журналиста, ученого педагога. После сжатого введения приводит его биографию и описание его трудов, а в последующем разделе обсуждает его воспитательную работу в евангелическом лицее в Вратиславе, причем подчеркивается то обстоятельство, что свою воспитательную работу Л. Штур осуществлял в национальном и славянском духе, исходя из моральных принципов Хердера и Коллара. В свою программу воспитания Ш. внес конкретное содержание и искал способы ее осуществления. Важными средствами для распространения народного просвещения и сознательности Ш. считал литературу, книги, библиотеки, взаимную корреспонденцию между молодежью и роетым пародом

на родном языке. Штур внушал своим ученикам идею, что учение в школе следует считать подготовкой к вступлению в жизнь.

В настоящем очерке автор посвящает повышенное внимание воспитательной и образовательной программе Людовита Штура и его взглядам на воспитание и образование народа. Свою школьную программу и взгляды на воспитание и образование парода Ш. пояснял особеиио в своих оригинальных статьях в «Словацких народных новинах» (1845—1847). В этих статьях Ш. настаивал на том, чтобы словацкие дети обучались в школах на своем родном языке. Ш. высказал требования к разработке учебников, на подготовку учителя и на его образование, призывал к созданию национальных школ и профессионально-технических училищ с обучением на словацком языке. Ш. призвал к организации воскресных школ и критически

высказался также по поводу одностроннего выбора отрасли обучения словацкой молодежи. Автор очерка подчеркивает, что педагогические взгляды Людовита Штура пропитаны идеями демократического образования и просвещения народа.

В заключение очерка автор отмечает значение Людовита Штура для истории словацкой педагогики и пишет, что в истории словацкого педагогиче-

ского мышления такие своеобразные личности встречаются весьма редко. Похвальная учительская деятельность и прогрессивные педагогические взгляды Людовита Штура заслуживают признания и внимательного творческого изучения, поскольку из его наследия можно черпать импульсы для воспитания и образования молодежи и взрослых и в социалистическом обществе.

JOZEF MÁTEJ

THE TEACHING ACTIVITY AND PEDAGOGICAL IDEAS OF ĽUDOVÍT ŠTÚR

The author deals in his contribution with the teaching activities and pedagogical ideas of Ľudovít Štúr (October 29, 1815 — January 12, 1856), the renowned Slovak politician, writer, philosopher, journalist, scientist and pedagogue. After a short introduction he surveys his life and work, in the following part of the article he analyses his educational activities at the Evangelical Lyceum in Bratislava and stresses the fact that he unfolded his educational work in a national and Slavic spirit and based his activities on Herder's moral principles and on Kollár's humanism. His educational program was concrete and he was seeking ways for its realization. He considered literature, books, libraries, correspondence between young people and common people in their native tongue very important for spreading national enlightenment and consciousness within the nation. Štúr taught his pupils to consider their school studies as a preparation for life.

The author devotes great attention to Ľudovít Štúr's educational and teaching program and to his views on the upbringing and education of the people. He defined his views on the upbringing and the education of the people primarily in his remarkable articles in Slovenské národné

noviny in the years 1845—1847. He demanded that Slovak children should be taught in their mother tongue in the schools. He called for text-books, made demands on the teachers and their education, called for the establishment of national schools for girls and industrial schools with instruction in the Slovak language. He demanded the institution of Sunday schools and expressed himself critically also about the one-sided choice of studies made by the young Slovak people. The author of this contribution stresses the fact that Ľudovít Štúr's pedagogical views were infiltrated with ideas of a democratization of education and enlightenment of the people.

In the concluding part of his article the author mentions Ľudovít Štúr's significance for the history of Slovak pedagogy and calls attention to the fact that such an exceptional personality active in the field of education can seldom be found in the history of Slovak pedagogical thinking. Admirable teaching activity and progressive pedagogical views of Ľudovít Štúr merit careful and creative research and can serve as a stimulus for the upbringing and education of young people and of adults in the socialist society.